

A RÓMAI STATÚTUM JELENTŐSÉGE A NEMZETKÖZI JOGBAN ÉS A NEMZETKÖZI BÜNTETŐJOGBAN

VARGA RÉKA
óraadó egyetemi oktató

Mindannyian tudjuk, milyen fontos szerepet tölt be a Nemzetközi Büntetőbíróság (továbbiakban: Bíróság) a nemzetközi jogban és a nemzetközi büntetőjogban. Tudjuk, hogy több *ad hoc* bíróság megalapítása után ez az első állandó nemzetközi büntetőbíróság, amelyet nemzetközi szerződés hozott létre, mely egy igen stabil jogi alapot és elfogadottságot ad ennek a szervezetnek. El tudjuk képzelni, mennyi tárgyalást, kompromisszumot kívánt, hogy szuverén államok meg tudjanak egyezni abban: létrehoznak egy államok felett álló testületet, mely szuverén államok polgárai ellen folytathat büntető eljárást az adott feltételek teljesülése esetén.

Egy állam büntető hatalmának gyakorlása egyik legfontosabb kifejezője szuverenitásának. Ezen hatalom ‘átadása’ egy nemzetközi testületnek mindenképpen egy olyan törekvés kifejezése, hogy a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetői ne maradhassanak büntetlenül, még akkor sem, ha az adott állam nem tudja vagy nem akarja büntetni őket.

Ezt a bíróságot nem lehet azzal vádolni (mint például a nürnbergi bíróságot), hogy a győztesek bírósága lenne, hiszen állandó testület, és bírát a világ minden részéről választják. Azzal sem lehet vádolni, hogy csak egy konfliktussal foglalkozik, vagy emiatt túl költséges lenne a működése, hiszen a Római Statútum hatálya lépésétől kezdve minden tagállam területén, vagy állampolgára által elkövetett, hatálya alá tartozó cselekmény esetében felléphet, ha azt az illetékes állam nem tette.

A Bíróság lényege – és fontossága éppen ebben rejlik –, hogy egyértelmű üzenetet közvetít: a nemzetközi közösség elítéli az általa legsúlyosabbnak ítélt bűncselekmények elkövetőit, és ezzel egyszer s mindenkorra véget kíván vetni a büntetlenségüknek. Éppen ezért a Bíróság létrehozása egy markáns lépés volt a nemzetközi közösség részéről, hiszen az elkövetők megbüntetése iránti igény és elkötelezettség olyan fokú volt, hogy az államok – akkor még az Egyesült Államok aktív részvételével – meg tudtak egyezni egy államok felett álló intézmény létrehozásában, amely a

nemzeti szuverenitáson felülmúlva ítélezhet olyan ügyekben, amelyekben a nemzeti bíróságok nem jártak el.

Ha jól meggondoljuk, ez hatalmas lépés, hiszen ritka az olyan alkalom, amikor államok 'lemondanak' büntetőhatóságuk gyakorlásának jogáról és azt átadják egy nemzetközi testületnek.

Azt, hogy a gyakorlatban hogyan fog működni a Bíróság, és működésének milyen hatásai lesznek, most még nem tudjuk megállapítani. Jelenleg három ügy van a bíróság előtt: Uganda és a Kongói Demokratikus Köztársaság ügyét maguk az érintett államok kezdeményezték a Bíróság előtt, a *Darfur-ügyet* pedig az ENSZ Biztonsági Tanácsa utalta a Bíróság elé. A Biztonsági Tanács határozata már önmagában azt jelenti, hogy a nemzetközi közösség bízik a Bíróságban, és olyan testületnek tartja, amely képes a rábízott feladatot elvégezni. Az első kihallgatások már megkezdődtek, és a Bíróság kiadta az első letartóztatási parancsot öt gyanúsított ellen.

Nyilvánvaló azonban, hogy a Bíróság nem lesz képes az összes bűnös ügyében eljárni. Az is nyilvánvaló, hogy a Bíróság működése és sikere nagymértékben a részes államok együttműködésén fog múlni, hiszen a Bíróságnak nincsen nyomozó hatósága vagy végrehajtó szerve; ezeken a területeken az államok nemzeti hatóságaira van utalva. A Bíróság létrehozásának fő üzenete az, hogy a legsúlyosabb bűncselekmények elkövetői nem rejtőzködhetnek el az országok között, és nem élvezhetnek büntetlenséget, mert a nemzetközi közösség egy nemzetközi bíróság létrehozásával törekszik arra, hogy megkapják méltó büntetésüket.

Azt tehát, hogyan, milyen gyorsan és milyen hatékonyan fog tudni a Bíróság eljárni, később fogjuk meglátni. A Nemzetközi Büntetőbíróság jelentősége azonban nem csak az általa folytatott eljárásokban van.

Véleményem szerint legalább akkora jelentősége van annak – és talán ebben láthatjuk majd egyik legnagyobb hatását – hogy 'rákényszeríti' az egyes államokat, hogy megfelelően módosítsák nemzeti jogszabályaikat, és ezáltal lehetővé tegyék, hogy ők maguk járjanak el a Római Statútumban foglalt bűncselekmények esetében.

Ez a komplementaritás elve, a Római Statútum alapelve, amely szerint a Bíróság csak akkor fog eljárni egy ügyben (amennyiben arra egyébként van joghatósága), ha az adott állam nem hajlandó, vagy nem tud eljárni. A cél tehát nem az, hogy a Bíróság vonjon felelősségre minden elkövetőt, hanem inkább az, hogy mintegy biztosítékként ott legyen: amennyiben az egyes államok nem teljesítik nemzetközi jogi kötelezettségüket – amelyet egyébként a humanitárius jogi egyezmények tisztán megfogalmaznak -, hogy nemzeti szinten büntessék az elkövetőket, vagy gyakorolják az univerzális joghatóságot, akkor a Bíróság fogja elvégezni ezt a feladatot.

Ezen érdemes egy kicsit elgondolkoznunk. A Genfi Egyezmények és a Kiegészítő Jegyzőkönyvek köteleznek minden államot (a Genfi Egyezmények esetében ez valóban a világ minden állama, hiszen egyetemes ratifikációt élvez), hogy az ott háborús bűncselekményekként felsorolt cselekményeket (amelyek egyébként a Római Statútumban is benne foglaltatnak) büntető jogszabályaikon keresztül büntessék. Ezen kívül kötelezettséget fogalmaz meg minden államra nézve, hogy büntesse ezeket az elkövetőket, függetlenül az elkövetés helyétől és az elkövető állampolgárságától. Ez az egyetemes büntető joghatóság elve. Amennyiben e kötelezettségeknek minden állam eleget tenne, nem lenne szükség a Bíróságra.

A Római Statútum nem foglal magában ilyen kötelezettséget. A Római Statútum szerint tehát nem köteles egy állam bűncselekménnyé nyilvánítani a Statútumban felsorolt cselekményeket, ám melyik állam választaná azt, hogy inkább egy nemzetközi bíróság járjon el az ügyben, mint hogy ő maga? Így a komplementaritás elve gyakorlatilag rászorítja az államokat a megfelelő tényállások megalkotására. (Éppen ezért nehezen érthető az Egyesült Államok mostani elutasító hozzáállása a Bírósághoz: ha eljár minden ügyben, a Bíróság nem fog joghatóságot nyerni.

Fel kell tehát tennünk magunknak a kérdést: ha pl. egy magyar katona Irakban elkövet egy háborús bűncselekményt, el tud-e járni egy magyar bíróság az ügyében? Ez napjainkban már nem egy elméleti kérdés, hiszen a Bíróság működésének megkezdésével elvileg magyar állampolgárok ügyében is eljárhat, ha egy magyar bíróság azt nem teszi meg.

Gyakorlatilag gondolkodva azonban el kell ismernünk, hogy sok esetben egy konfliktus után nem reális elvárni az adott államtól, hogy saját állampolgárait büntesse (bár Bosznia-Hercegovinában, Szerbiában és Horvátországban folynak ilyen nemzeti bírósági eljárások). A nemzeti bíróságok előtti felelősségre vonás tehát nem mindig működik, vagy éppen nem pártatlanul működik. Fel kell viszont ismernünk annak a jelentőségét, hogy pusztán egy nemzetközi bíróság léte (ebben az esetben ez a volt jugoszláv ügyekben eljáró nemzetközi törvényszék volt) rászorított egy konfliktus utáni államot, hogy felelősségre vonja, vagy legalábbis megpróbálja felelősségre vonni az általa adott esetben hősnek tekintett 'háborús bűnösöket'.

Ami pedig az egyetemes joghatóságot illeti, ebben a vonatkozásban élen jár pl. Belgium, ahol olyan jogszabályt fogadtak el, amely lehetővé teszi a belga bíróságok számára, hogy eljárjon pl. háborús bűncselekmény esetén, akkor is, ha nem az ő állampolgára az elkövető, vagy nem az ő területén vagy érdekei ellen történt a bűncselekmény. Azonban ott is láttuk, hogy az egyetemes joghatóság nem működött, a bírósági eljárások ilyen vagy olyan okok miatt nem jártak eredménnyel, és kimondhatjuk, főleg politikai okok miatt.

Mindezt figyelembe véve tehát szükség van a Bíróságra, egyrészt az általa folytatott eljárások miatt is, másrészt azért is, mert az államok sok esetben attól való féltelmükben, hogy a Bíróság tárgyalja az ügyet, inkább maguk metgesznek minden tőlük telhetőt, hogy eleget tegyenek kötelezettségüknek. Ilyen 'kényszerítő' mechanizmus korábban nem volt, függetlenül attól, hogy a nemzetközi jogi kötelezettség ugyanúgy létezett.

Magyarországon – mondhatjuk – soha nem látott erőfeszítések történnek, hogy a nemzetközi jog által büntetni rendelt cselekmények valóban büntetve legyenek. Az Igazságügyi Minisztériumban már készülő egy tervezet, a Nemzetközi Büntető Törvénykönyv, mely 'kiveszi' a Btk-ból a háborús bűncselekményeket, és ezeket, valamint egyéb, a nemzetközi jog által büntetni rendelt – tágabb értelemben vett háborús – bűncselekményeket fogja magában foglalni (két fejezetben: emberiség elleni bűncselekmények és a fegyveres összeütközések joga elleni bűncselekmények). Ezzel a törvénnyel Magyarország azon országok közé fog tartozni, amelyek mind a Római Statútummal, mind más nemzetközi egyezményekkel teljes összhangban rendel bizonyos bűncselekményeket büntetni.

Nem elég azonban az anyagi jogot módosítanunk, az eljárási- és a végrehajtási jogszabályainkat is úgy kell adaptálnunk, változtatnunk, hogy együtt tudjunk működni a Bírósággal, ha arra sor kerül: eleget tudjunk tenni egy letartóztatási parancsnak, bizonyítékok felkutatásában közre tudjunk működni, és ha kell, végre tudjuk hajtani a Bíróság által kiszabott büntetéseket.